

Посилення німецької мови в Україні

**Позиційний документ
щодо підтримки німецької мови як іноземної
та як мови німецької меншини**

СПІЛЬНИЙ РОБОЧИЙ ПРОЄКТ

**Рада німців України (РНУ)
Фонд підтримки етнічних німців за кордоном (SVmDA)**

за фахової участі:

проф. д-ра Алли Паславської
президентки Асоціації українських германістів (АУГ)

проф. д-ра Гезіне Леноре Шівер
завідувачки кафедри міжкультурної германістики Байройтського університету
президентки Товариства міжкультурної германістики

Короткий виклад

Німецька мова має в Україні особливе подвійне значення.

З одного боку, це важлива європейська іноземна мова та одна з ключових мов німецько-української співпраці у сферах освіти, науки, економіки, культури й суспільного життя. З іншого боку, німецька є мовою німецької меншини України та належить до мов, щодо яких Україна застосовує Європейську хартію регіональних мов або мов меншин.

Обидва ці виміри тісно взаємопов'язані. Стала підтримка німецької мови як мови національної меншини практично неможлива без кваліфікованих педагогічних кадрів, освітніх пропозицій у школах та університетах, фахової компетентності в галузі германістики, сучасних навчальних матеріалів та ефективної інфраструктури для німецької як іноземної мови.

Вихідна ситуація у цифрах

Значення німецької мови в Україні вже можна проілюструвати трьома кількісними показниками.

За даними останнього всеукраїнського перепису населення 2001 року, **33 302 особи**¹ вказали свою німецьку етнічну або національну приналежність. Рада німців України, спираючись на багаторічний досвід своєї роботи та контакти зі своїми організаціями, виходить із того, що коло людей німецького походження є ширшим, ніж це відображає офіційна статистика.

При цьому необхідно враховувати й історичний досвід цієї спільноти: під час опитування, проведеного у 2026 році на замовлення РНУ, 15 % опитаних зазначили, що в радянський період часто, а ще 25,7 % — принаймні час від часу зазнавали дискримінації через своє національне або етнічне походження.

Водночас значення німецької мови виходить далеко за межі німецької меншини. Згідно з міжнародним дослідженням «**Німецька мова як іноземна у світі 2020**», у 2020 році в Україні **627 531 учень** вивчав німецьку мову як іноземну. Загалом на той час в Україні налічувалося близько 669 000 осіб, які вивчали німецьку мову.

Унаслідок міграції, спричиненої війною, додався ще один важливий з погляду мовної політики чинник. Наприкінці 2025 року **в Німеччині проживало близько 1,41 млн громадян України, з яких близько 424 000 були віком до 20 років**². Таким чином, значна кількість українських дітей та молоді зростає в німецькомовному освітньому та життєвому середовищі.

¹ Джерело: <https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

² Джерело: Statistisches Bundesamt (Destatis), Ausländerzentralregister, 31.12.2025 - <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/auslaendische-bevoelkerung-altersgruppen.html>

Тому для України постає не лише питання, як зберегти та розвивати німецьку мову у власній системі освіти, а й як зберегти набуті в німецькомовному середовищі мовні компетентності після хвиль повернення на батьківщину та використати їх для розвитку освіти, науки, економіки й німецько-українського співробітництва.

Сьогодні ця інфраструктура перебуває під значним тиском. Російська загарбницька війна завдала шкоди закладам освіти, а також інфраструктурі, пов'язаній із підготовкою та поширенням навчально-методичних матеріалів, перервала освітні траєкторії та посилила міграцію вчителів, студентів і школярів.

Водночас українська система освіти змінюється. Англійська мова цілком обґрунтовано набуває більш вагомого інституційного статусу як мова міжнаціонального спілкування. Однак це не повинно створювати протиставлення між англійською та німецькою мовами. Європейська Україна, поряд із високим рівнем володіння англійською мовою, має забезпечувати реальні можливості для опанування інших європейських іноземних мов.

Особливої уваги потребує друга іноземна мова. Її фактична доступність значною мірою залежить від рішень, які ухвалюються на рівні закладів освіти, наявної кількості навчальних годин і кваліфікованих вчителів. Тому самої лише формально передбаченої можливості вивчення певної мови недостатньо, якщо на практиці її викладання неможливо забезпечити через брак кадрів або відповідних організаційних умов.

До цього додається кадровий ризик у середньо- та довгостроковій перспективі.

Якщо сьогодні буде втрачено можливості для підготовки фахівців, кваліфікованих викладачів закладів вищої освіти, германістичних освітніх програм або наукових шкіл, повною мірою наслідки цього можуть стати очевидними лише через п'ять або десять років.

Тому стратегічне питання полягає в наступному:

Хто через п'ять або десять років викладатиме німецьку мову в українських школах і закладах вищої освіти, готуватиме нове покоління вчителів та германістів, забезпечуватиме професійний переклад і підтримуватиме мовну інфраструктуру поглибленої німецько-української співпраці?

Щодо кваліфікованих вчителів німецької мови цей виклик додатково ускладнюється міжнародною конкуренцією за фахівців. Педагоги з високим рівнем володіння німецькою мовою мають кваліфікацію, яка безпосередньо може бути затребувана не лише за межами державної системи освіти України, а й на німецькому та європейському ринках праці.

За порівняльного рівня педагогічної кваліфікації водночас спостерігається значний розрив у номінальному рівні оплати праці. Згідно з порівняльними даними, проаналізованими для цього документа, заробітна плата кваліфікованих вчителів у Польщі та Румунії залежно від етапу кар'єри приблизно у чотири-шість разів, а в Німеччині — приблизно у двадцять разів вища, ніж в Україні. Ці показники не скориговані з урахуванням купівельної спроможності та відрізняються залежно від форми зайнятості,

етапу кар'єри, податкового навантаження і методики розрахунку. Водночас вони наочно демонструють масштаб економічної мотивації до професійної міграції.

Тому збереження позицій німецької мови в Україні потребує не лише підготовки нових вчителів, а й механізмів утримання вже кваліфікованих фахівців в українській системі освіти.

Для німецької меншини існує також додаткова структурна особливість. Сьогодні вона переважно проживає розпорошено. Тому класичні моделі мовної підтримки національних меншин, які передбачають компактне проживання та функціонування власних шкіл або класів, можуть бути застосовані лише обмежено.

Необхідною є сучасна розподілена система підтримки німецької мови як мови національної меншини, яка поєднує державну освіту, Німецькі дома та центри зустрічей, цифрові й гібридні формати, сімейні програми, молодіжні формати, мовні табори, розмовні клуби, а також нові формати, такі як STEM + німецька мова.

Результати опитування 366 представників німецької спільноти, проведеного у 2025 році на замовлення Ради німців України, підкреслюють важливість практичного мовного середовища. **55,2 % опитаних зазначили, що їм бракує знань німецької мови, а 57,1 % — що їм особливо бракує можливостей для спілкування з носіями німецької мови.** Тому мовна підтримка має охоплювати не лише заняття та мовні курси, а й доступні можливості для регулярного активного використання німецької мови, подолання мовного бар'єру та практики спілкування в соціальному середовищі.

Війна водночас сформувала нову мовну реальність. Значна кількість українських дітей та молоді вже кілька років живе й навчається в Німеччині та інших німецькомовних країнах. Під час майбутніх хвиль повернення необхідно подбати про те, щоб здобуті там знання німецької мови не були втрачені, а збереглися як частина людського капіталу України та використовувалися в освіті, професійній діяльності, науці й німецько-українському співробітництві.

З огляду на це автори цього документа пропонують поступово перейти від численних окремих заходів з підтримки німецької мови в Україні до **довгострокового скоординованого українсько-німецького підходу «Німецька мова в Україні».**

Вісім політичних пріоритетів

Пріоритет	Українська сторона	Німецька сторона	Спільні дії	Часовий проміжок
1. База даних та потреба в кадрах	Створити систему моніторингу учнів, викладачів, освітніх програм та регіональних потреб	Підтримувати фахову та методичну співпрацю	Регулярно проводити спільний аналіз даних	2026–2027
2. Забезпечити вивчення німецької мови як першої та другої іноземної	Відстежувати та забезпечувати фактичну доступність	Підтримувати школи, викладачів та наявні мережі	Розробляти регіональні та гібридні моделі	коротко- та середньостроковий
3. Залучення та утримання вчителів	Забезпечувати можливості для підготовки кадрів та професійних перспектив	Підтримувати підвищення кваліфікації, стипендіальні програми, академічну мобільність та можливі заходи для утримання фахівців	Українсько-німецька програма підтримки вчителів; пілотна модель на основі міжнародного досвіду, зокрема Румунії	Концепція — з 2027 року
4. Забезпечити розвиток германістики та компетентностей у закладах вищої освіти	Під час реформ зберігати профільні функції та наукову компетентність	Посилювати партнерство між закладами вищої освіти та підтримку молодих науковців	Спільні освітні, науково-дослідницькі та кваліфікаційні програми	середньостроковий
5. Нова модель викладання німецької мови як мови меншини	Створити належні рамкові умови у сфері освітньої політики	Залучити експертизу та підтримку мов національних меншин	Розробити модель для спільноти, яка проживає розпорошено	2027–2029
6. Розвивати центри зустрічей, мовну практику та цифрову інфраструктуру	Забезпечувати можливості для співпраці із закладами освіти	Підтримувати проекти та цифрові ресурси	Створити міжрегіональну гібридну мережу та доступні формати мовної практики	з 2027
7. Зберігати рівень володіння німецькою мовою у тих, хто повертається	Створити систему визначення рівня володіння мовою та диференційовані можливості для продовження навчання	Підтримувати перехід із німецькомовних систем освіти	Розробити пілотні програми для дітей та молоді	середньостроковий
8. Запровадити стратегію «Німецька мова в Україні»	Залучити відповідальні державні органи	Координувати діяльність відповідних німецьких інституцій	Регулярний фаховий діалог, спільні цілі та моніторинг	2027–2030+

1. Німецька мова в Україні: історичний і суспільний вимір

Німецька мова протягом століть є частиною історії та культурного різноманіття сучасної України.

Її історична присутність була різною в різних регіонах. Особливо помітною вона була в Галичині, на Буковині, Волині, у Причорномор'ї та інших регіонах, де німецькомовні громади утримували школи, церковні парафії та культурні установи, а також робили внесок у розвиток сільського господарства, ремесел, економіки, освіти та суспільного життя.

Починаючи з кінця XVIII та у XIX столітті на території сучасної України виникла численна кількість німецьких поселень. Громади, які там проживали, зберігали різні німецькі діалекти та культурні традиції, а також мали власні освітні й церковні структури.

У Галичині та на Буковині німецька мова свого часу також була мовою адміністрації, освіти, науки та літератури.

Такі особистості, як Пауль Целан, Карл Еміль Француз, Йозеф Рот та Леопольд фон Захер-Мазох, є прикладами багатомовного центрально- та східноєвропейського культурного простору, пов'язаного із сучасною Україною. Іван Франко також публікував свої твори німецькою мовою, перекладав німецькомовну літературу та виступав посередником між різними європейськими культурними просторами.

Таким чином, німецька мова була не лише мовою окремих груп населення, а й засобом передачі знань, літератури, науки та культурного обміну між Україною та німецькомовною Європою.

Цей історичний вимір має значення і для сучасної підтримки та популяризації німецької мови.

Сучасні навчальні матеріали мають більшою мірою показувати, що німецька мова — це не лише мова Німеччини, Австрії чи Швейцарії, а й частина історичної багатомовності та культурної спадщини України.

Історія, біографії, література, архітектура, місцеві культурні пам'ятки та сімейні історії можуть сприяти тому, щоб пов'язати вивчення мови з відкриттям власної регіональної та європейської історії.

Особливо для німецької меншини це відкриває можливість поєднати підтримку й розвиток мовних компетентностей, ідентичність та знання власної історії.

Водночас багатомовність має важливий суспільний вимір, орієнтований на майбутнє. У мовно та культурно різноманітній Україні підтримка вивчення іноземних мов і розвиток багатомовності можуть зміцнювати міжкультурну компетентність та сприяти шанобливому співіснуванню людей із різною культурною належністю. Германістика, зокрема міжкультурна германістика, може робити важливий внесок у цей процес через наукові дослідження, викладання та формування відповідних компетентностей.

2. Німецька мова в українській системі освіти

2.1 Німецька як європейська іноземна мова

Німецька мова залишається частиною шкільної та університетської пропозиції іноземних мов в Україні.

Її викладають як першу або другу іноземну мову, а також у межах освітніх програм з германістики, педагогіки, філології та перекладознавства.

Особливе значення має шкільна освіта, оскільки саме там формуються довготривалі мовні траєкторії.

Саме тому можливість вивчати німецьку як другу іноземну мову має бути збережена.

Більша автономія закладів освіти загалом дає змогу гнучко адаптувати освітній процес до місцевих потреб. Водночас фактична пропозиція щодо вивчення другої іноземної мови дедалі більше залежить від наявності достатньої кількості навчальних годин, зацікавлених учнів і, передусім, кваліфікованих учителів.

Політична мета не повинна полягати в тому, щоб нав'язувати кожній школі певну іноземну мову.

Вирішальним є те, щоб там, де існує стійкий інтерес, була реальна можливість створити або зберегти якісну пропозицію з її вивчення.

2.2 Англійська мова та європейська багатомовність

Посилена підтримка вивчення англійської мови є зрозумілою та необхідною для європейської й міжнародної інтеграції України.

Однак це не повинно призводити до зведення багатомовності лише до володіння однією іноземною мовою.

Для європейської системи освіти здатність опановувати поряд з англійською й інші європейські мови є самостійним освітнім ресурсом.

У цьому контексті німецька мова, з огляду на інтенсивність українсько-німецьких відносин, має особливе значення для:

- співпраці у сфері вищої освіти та науки;
- професійної мобільності;
- економічного співробітництва;
- муніципального та регіонального партнерства;
- культури та громадянського суспільства;
- європейської інтеграції;
- відбудови та модернізації України.

Тому актуальне для освітньої політики питання полягає не в тому:

Англійська чи німецька?

А в тому:

Як поряд із високим рівнем володіння англійською мовою зберегти реальну можливість вивчати другу європейську іноземну мову?

2.3 Посилення взаємодії між наявними структурами

Україна в цьому питанні не починає з нуля.

Уже існують різні структури та програми:

- регулярне викладання німецької мови в школах;
- школи з розширеним або поглибленим вивченням німецької мови;
- структури PASCH та DSD;
- Goethe-Institut;
- Центральне відомство у справах шкільної освіти за кордоном;
- програми Німецької служби академічних обмінів (DAAD);
- партнерства між закладами вищої освіти;
- Асоціація українських германістів (АУГ);
- організації німецької меншини;
- Німецькі будинки та центри зустрічей;
- інші українсько-німецькі, австрійські та швейцарські програми співпраці.

Ці суб'єкти та структури слід більшою мірою розглядати як складові єдиної освітньої екосистеми.

Довгострокова стратегія не повинна замінювати наявні програми.

Її метою має бути краще поєднання вже наявних інструментів, створення синергії та розроблення додаткових рішень там, де наявних структур недостатньо.

2.4 Створення надійної бази даних

Для прийняття довгострокових політичних рішень наразі бракує достатньо актуального та консолідованого огляду фактичного становища німецької мови в усій українській системі освіти.

Зокрема, на регулярній основі слід збирати такі дані:

- кількість учнів, які вивчають німецьку мову, у розрізі регіонів та рівнів освіти;
- німецька мова як перша або друга іноземна мова;
- кількість та вікова структура вчителів німецької мови;
- наявні вакансії або посади, які важко укомплектувати;

- кількість шкіл, у яких викладається німецька мова;
- попит на вивчення німецької мови там, де відповідна пропозиція відсутня;
- освітні програми з германістики та підготовки педагогічних кадрів;
- кількість вступників;
- кількість випускників;
- фактичне працевлаштування підготовлених вчителів;
- регіональні та цифрові освітні пропозиції поза межами формальної системи освіти.

Така база даних не є суто статистичним завданням.

Вона є необхідною передумовою для належного планування потреби в кадрах, державного замовлення на підготовку фахівців та додаткових заходів підтримки.

3. Стратегічне збереження кадрового та інституційного потенціалу

3.1 Кадрова політика з перспективою на п'ять–десять років

Мова може відносно швидко зникнути з навчальних планів і освітніх програм.

Натомість кваліфіковані фахові структури неможливо відновити в короткі терміни.

Підготовка вчителя, викладача закладу вищої освіти або фахівця з германістики, який має відповідну наукову кваліфікацію, потребує років.

Тому слід враховувати не лише поточну кількість студентів або нинішню потребу окремого закладу вищої освіти.

Вирішальним є питання, якою буде потреба України через п'ять–десять років.

Підготовка фахівців з німецької мови при цьому стосується не лише системи освіти.

Вона також забезпечує мовні та міжкультурні компетентності для таких сфер:

- науки;
- професійного перекладу;
- економіки;
- дипломатії;
- культури;
- міжнародного співробітництва;
- європейської інтеграції;
- відбудови.

Тому збереження потужностей для підготовки фахівців з німецької мови та германістики є складовою забезпечення стратегічного людського капіталу України.

3.2 Вступна кампанія 2026 року та реальна потреба

Аналіз, проведений Радою німців України на основі даних вступної кампанії 2026 року, і надалі засвідчує наявність помітного інтересу до відповідних освітніх напрямів.

За спеціалізацією А4.022 «Німецька мова та зарубіжна література» було зареєстровано 515 заяв; 118 вступників³ було рекомендовано до зарахування на місця державного або регіонального замовлення.

Для **В11.043 «Германські мови та літератури, включно з перекладом, перша мова — німецька»** було зареєстровано 2 850 заяв та 110 рекомендацій на зарахування на місця, що фінансуються з державного або регіонального бюджету.

Ці показники слід інтерпретувати з методологічною обережністю.

³ Джерело: <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/konkurs-universities>

Кількість заяв не відповідає кількості окремих вступників, оскільки одна особа може подавати кілька заяв.

Тому ці дані не є ані безпосереднім свідченням зростання попиту, ані прогнозом щодо майбутньої кількості доступних фахівців.

Водночас вони свідчать про те, що відповідні освітні напрями й надалі користуються попитом і що необхідний ґрунтовний аналіз середньо- та довгострокової потреби у фахівцях.

Перед остаточним оприлюдненням цього позиційного документа показники слід ще раз перевірити за остаточними офіційними даними вступної кампанії та, за можливості, згодом доповнити їх даними про кількість зарахованих студентів і випускників.

3.3 Реформування закладів вищої освіти: збереження функцій, а не адміністративних структур

Цей позиційний документ не закликає до адміністративного збереження кожного наявного відділення германістики чи кожної кафедри незалежно від кількості студентів, якості роботи або доцільності з погляду освітньої політики закладу вищої освіти.

Заклади вищої освіти мають реформувати свої структури та мати можливість ефективно використовувати наявні ресурси.

Однак проблематичною була б ситуація, коли структурні об'єднання або скорочення поступово призводили б до втрати фахових функцій, які згодом неможливо буде без значних труднощів відновити.

До таких функцій належать, зокрема:

- підготовка вчителів німецької мови;
- наукова германістика;
- методика викладання німецької мови як іноземної;
- перекладознавство;
- підготовка та науковий супровід молодих науковців;
- розроблення навчальних і дидактичних матеріалів;
- інституційні партнерства із закладами вищої освіти німецькомовних країн.

Тому під час реформування закладів вищої освіти слід ставити не лише питання про те, чи зберігається окрема кафедра.

Вирішальним натомість є питання:

Чи зберігаються фахова компетентність, спроможність здійснювати підготовку фахівців та наукова наступність?

Крім того, такі фахові структури виконують важливу суспільну та міжнародну функцію. Мовні, багатомовні та міжкультурні компетентності сприяють суспільній участі та здатності до демократичного діалогу. Фахові мережі германістики та міжнародна

співпраця між закладами вищої освіти — зокрема в межах уже наявних програм DAAD — водночас можуть забезпечувати наукову тяглість і сприяти розвитку нових форм науково-дипломатичної співпраці («Science Diplomacy») між Україною та німецькомовним простором. Саме гуманітарні науки, зокрема германістика, можуть зробити тут вагомий внесок.

3.4 Привабливість професії вчителя німецької мови та утримання кваліфікованих фахівців

Одним із ключових викликів для довгострокового становища німецької мови в Україні є не лише підготовка нових учителів, а й утримання вже кваліфікованих фахівців в українській системі освіти.

Вчителі німецької мови, які мають педагогічну кваліфікацію та високий рівень володіння мовою, володіють компетентностями, які безпосередньо можуть бути застосовані також за межами державної системи освіти України, а також на німецькому та європейському ринках праці.

У зв'язку з цим українська система освіти опиняється щодо цієї професійної групи в особливо сильній конкуренції за кваліфіковані кадри.

Водночас за зіставної педагогічної кваліфікації існує значний розрив у номінальному рівні оплати праці.

Згідно з порівняльними даними, проаналізованими для цього позиційного документа, оплата праці кваліфікованих учителів у Польщі та Румунії залежно від етапу кар'єри приблизно у чотири-шість разів, а в Німеччині — приблизно у двадцять разів вища за український рівень.

Конкретні співвідношення відрізняються залежно від форми зайнятості, етапу кар'єри, податкового навантаження та методики розрахунку і не є порівнянням з урахуванням купівельної спроможності.

Однак вони демонструють масштаб економічного стимулу, який існує, зокрема, для висококваліфікованих і мобільних у міжнародному контексті фахівців.

Для вчителів німецької мови ця ситуація має особливе значення, оскільки їхнє володіння мовою додатково полегшує працевлаштування, підвищення кваліфікації або подальше професійне навчання в німецькомовному просторі.

Тому стійка стратегія розвитку кадрового потенціалу вчителів має щонайменше поєднувати три елементи:

- якісну професійну підготовку та підвищення кваліфікації;
- привабливі можливості професійного розвитку;
- цільові інструменти для утримання кваліфікованих учителів у школах та інших закладах освіти України.

Окрім стандартної державної оплати праці, актуальними можуть бути додаткові інструменти:

- стипендії під час навчання;
- програми підвищення кваліфікації за підтримки;
- стажування та педагогічні спостереження за роботою колег;
- короткострокові перебування в Німеччині;
- цифрові освітні та кваліфікаційні програми;
- наставництво для вчителів-початківців;
- участь у програмах обміну та партнерствах між школами;
- доступ до сучасних навчальних матеріалів;
- професійні мережі;
- додаткова педагогічна діяльність у центрах зустрічей.

Крім того, слід розглянути можливість розроблення фінансових інструментів утримання фахівців для особливо важливих напрямів підтримки та розвитку німецької мови.

Досвід Румунії

Особливо цікавий для України підхід уже застосовується в Румунії.

Німеччина в межах програми «Підтримка педагогічних працівників у німецькомовній системі шкільної освіти Румунії» підтримує вчителів і вихователів, які працюють німецькою мовою в державній системі освіти Румунії.

Ця модель заслуговує на увагу зокрема тому, що Німеччина не замінює стандартну державну оплату праці. Педагогічні працівники залишаються працівниками румунської держави та отримують свою основну заробітну плату з румунської системи освіти. Німецька сторона надає додаткову фінансову підтримку для стабілізації кадрового потенціалу німецькомовної освіти.

На 2026 бюджетний рік у федеральному бюджеті Німеччини на цю програму передбачено 1,1 млн євро⁴.

Підтримка водночас пов'язана з професійним розвитком вчителів. Для участі в програмі, зокрема, необхідно підтвердити проходження визнаного курсу підвищення кваліфікації.

Таким чином, румунська модель у показовий спосіб поєднує:

фінансову мотивацію + безперервне підвищення кваліфікації + утримання кваліфікованих вчителів у державній системі освіти.

Румунську модель неможливо безпосередньо перенести в Україну.

⁴ Джерело: Міністерство внутрішніх справ Німеччини, федеральний бюджет 2026, Einzelplan 06, Kapitel 0603, Titel 687 31 „Förderung von Lehrern im deutschsprachigen Schulwesen Rumäniens“, Soll 2026: 1.100 Tsd. Euro, <https://www.bundeshaushalt.de/static/daten/2026/soll/epl06.pdf>

У Румунії відповідна підтримка спрямована передусім на державну німецькомовну шкільну освіту, тобто на заклади освіти та їхні підрозділи, де німецька мова використовується на рівні рідної мови в рамках навчання мовами національних меншин.

В Україні через історичний розвиток та більш дисперсний характер розселення німецької меншини практично немає аналогічної розгалуженої мережі німецькомовних шкіл.

Саме тому слід розглянути можливість адаптації основної ідеї цієї моделі до українських умов.

Пропозиція: пілотна програма для утримання вчителів німецької мови в Україні

Українській та німецькій сторонам варто спільно розглянути можливість започаткування обмеженої в часі пілотної програми для утримання кваліфікованих вчителів німецької мови в Україні.

Така модель загалом могла б функціонувати за таким принципом:

стандартна українська оплата праці + додаткова мотиваційна підтримка + регулярне підвищення кваліфікації + погоджена діяльність в системі освіти та/або системі мовної підтримки України.

Додаткова підтримка має чітко не замінювати відповідальність української держави за стандартну оплату праці своїх вчителів.

Вона має цілеспрямовано доповнювати її там, де існує особливий спільний українсько-німецький інтерес у збереженні фахової мовної компетентності.

Для України така програма могла б передбачати два взаємопов'язані напрями підтримки.

1. Німецька мова як мова німецької меншини

Підтримка кваліфікованих педагогічних працівників, які реалізують мовні програми німецької меншини, зокрема:

- у Німецьких домах та центрах зустрічей;
- у міжрегіональних цифрових освітніх програмах;
- у дитячих, молодіжних та сімейних програмах;
- у мовних таборах;
- у співпраці з державними та комунальними закладами освіти.

2. Німецька як іноземна мова

Розглянути можливість застосування цільових інструментів для утримання особливо затребуваних кваліфікованих вчителів німецької мови в державній системі освіти, наприклад:

- у регіонах із підтвердженим дефіцитом вчителів;
- у школах, де наявні програми вивчення німецької мови перебувають під загрозою через нестачу педагогічних кадрів;

- у системі підготовки майбутніх вчителів німецької мови;
- у стратегічно важливих пілотних програмах;
- в інноваційних спеціалізованих освітніх програмах.

Підтримку можна було б пов'язати з прозорими та такими, що піддаються перевірці, вимогами, наприклад:

- наявність визнаної педагогічної кваліфікації;
- підтверджений рівень володіння німецькою мовою, визначений на відповідному рівні;
- регулярна участь у сертифікованих програмах підвищення кваліфікації;
- робота в українському закладі освіти, який відповідає критеріям для отримання підтримки, або в офіційно визнаній програмі мовної освіти;
- зобов'язання працювати в українській системі освіти протягом визначеного мінімального періоду;
- регулярне оцінювання результатів.

Тому рекомендується в межах українсько-німецького фахового діалогу розглянути можливість розроблення програми утримання педагогічних кадрів на основі міжнародного досвіду, зокрема румунської моделі, та спочатку випробувати її як пілотний проєкт з адаптацією до українських умов.

При цьому йдеться прямо не про перенесення іноземної моделі один до одного.

Йдеться про використання вже наявної німецької практики підтримки для розроблення інструменту, який відповідатиме особливим умовам України.

4. Німецька мова як мова німецької меншини

4.1 Особлива структурна ситуація

Для німецької меншини України німецька мова є не лише іноземною мовою, а й частиною її культурної та мовної ідентичності.

Водночас сьогодні німецька громада переважно проживає дисперсно.

Через це в багатьох регіонах немає демографічних передумов для класичних моделей мовної політики щодо національних меншин, за яких мова меншини викладається у власних школах або класах як мова навчання чи рідна мова.

На практиці німецька мова тому поширюється та вивчається різними шляхами:

- як шкільний предмет;
- як перша або друга іноземна мова;
- на мовних курсах;
- у Німецьких домах та центрах зустрічей;
- у межах культурних проєктів;
- у сім'ях;
- у молодіжних програмах;
- дедалі частіше також у цифрових та гібридних форматах.

Саме ця реальність має стати відправною точкою майбутньої політики щодо мов національних меншин.

4.2 Від територіальної до розподіленої мовної підтримки

Для спільноти, яка проживає дисперсно, слід розробити розподілену систему підтримки німецької мови як мови національної меншини.

Вона могла б поєднувати чотири рівні.

По-перше: державна та комунальна освіта

Там, де представники німецької меншини можуть разом з іншими учнями відвідувати звичайні уроки німецької мови, слід використовувати та посилювати вже наявну інфраструктуру.

Якісне викладання німецької мови як першої або другої іноземної водночас є ресурсом і для німецької меншини.

По-друге: додаткові очні освітні пропозиції

Німецькі дома, центри зустрічей та організації німецької меншини можуть пропонувати додаткову мовну практику, культурний контент, сімейні програми та молодіжні формати.

По-третє: міжрегіональні цифрові пропозиції

Цифрові класи, гібридні мовні групи, спільні онлайн-проекти та централізована платформа навчальних матеріалів можуть об'єднувати невеликі цільові групи з різних регіонів.

По-четверте: етнокультурний зміст

Вивчення мови слід тісніше пов'язувати з історією німців в Україні, регіональною культурною спадщиною, сімейною історією, літературою, архітектурою та сучасними українсько-німецькими відносинами.

Таким чином, німецька мова як мова національної меншини не зводилася б лише до питання про те, чи можна створити повний цикл шкільної освіти німецькою мовою.

Територіальна розпорошеність спільноти не повинна призводити до втрати практичного доступу до її мови.

4.3 Центри зустрічей як додаткова освітня інфраструктура

Наявні Німецькі доми та центри зустрічей мають особливу перевагу: вони поєднують мову зі спільнотою, культурою, міжпоколінневою взаємодією та громадською активністю.

Вони не повинні замінювати школи, заклади вищої освіти чи професійні мовні інституції. Водночас вони можуть становити додаткову інфраструктуру для освітньої діяльності та мовної практики, особливо там, де регулярні освітні пропозиції через невелику кількість учасників, дисперсність розселення або нестачу місцевих ресурсів доступні лише обмежено.

Особливе значення при цьому мають доступні можливості для активної мовної практики.

Результати опитування 366 представників німецької громади, проведеного у 2025 році на замовлення Ради німців України, свідчать про те, що потреба полягає не лише у формальному вивченні мови. **55,2 % опитаних зазначили, що їм бракує знань німецької мови; 57,1 % вказали, що їм особливо бракує спілкування з носіями мови**⁵. Водночас лише 3,8 % опитаних переважно розмовляють удома німецькою мовою; лише 11,5 % оцінюють свої знання німецької на рівні, який дає змогу вільно та спонтанно користуватися мовою.

Ці результати свідчать на користь того, щоб поряд із мовними курсами, шкільними пропозиціями та університетськими програмами цілеспрямовано розвивати неформальні мовні простори. Їхньою головною метою має бути не стільки викладання нових граматичних правил або підготовка до іспитів, скільки регулярне активне використання німецької мови, подолання мовних бар'єрів та формування впевненості у використанні мови в повсякденному житті.

Для німецької меншини України цей підхід водночас має історичний вимір. Значна частина опитаних повідомила про особистий досвід дискримінації через національне

⁵ Джерело: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, аналітичний звіт за результатами кількісного опитування німецької меншини в Україні, проведеного на замовлення Ради німців України, період проведення 2025, n=366. www.deutsche.in.ua

або етнічне походження в радянський період: 15 % зазначили, що часто зазнавали такого досвіду, ще 25,7 % — що принаймні час від часу.

Безпосередньо з результатів опитування неможливо зробити висновок про те, якою мірою цей досвід спричинив сучасні мовленнєві бар'єри. Однак на тлі історії репресій, дискримінації та значної втрати німецької мови як мови повсякденного спілкування доцільно розглядати мовну підтримку також як створення безпечного та доброзичливого комунікативного простору, у якому можна активно говорити німецькою без страху зробити помилку, зазнати стигматизації чи негативної соціальної оцінки.

Саме неформальні формати зустрічей можуть сприяти відновленню повсякденної практики використання німецької мови, яка була послаблена протягом кількох поколінь, та допомогти знову відчувати мову як живу складову комунікації всередині спільноти.

Зокрема, можливими є:

- розмовні клуби та мовні кафе;
- тандеми для мовного обміну;
- регулярні зустрічі з носіями німецької мови;
- цифрові та гібридні розмовні групи для учасників із різних регіонів;
- дитячі та молодіжні програми;
- сімейні програми та міжпоколіннєві формати;
- мовні табори та академії під час канікул;
- театральні, музичні та інші творчі формати німецькою мовою;
- підготовка до мовних іспитів;
- STEM + німецька мова;
- локальні проекти з дослідження німецької культурної спадщини.

Якість таких пропозицій має забезпечуватися завдяки фаховим стандартам, кваліфікованим вчителям або модераторам, а також співпраці зі школами, закладами вищої освіти та професійними освітніми інституціями.

При цьому збереження мови не слід розуміти виключно як викладання мови. Для меншини, яка проживає дисперсно, воно однаковою мірою охоплює вивчення мови, її регулярне використання в усному мовленні та її соціальне застосування.

5. Війна, міграція та нова мовна реальність

5.1 Мовна освіта в умовах війни

Російська загарбницька війна впливає на мовну освіту на кількох рівнях.

Заклади освіти були пошкоджені або зруйновані, вчителі та учні були змушені залишити свої місця проживання, а навчальний процес переривається через повітряні тривоги та перебої з енергопостачанням.

Додатковим викликом є вразливість інфраструктури навчальних матеріалів.

Російські атаки на поліграфічну, видавничу та складську інфраструктуру Харкова призвели також до знищення значних запасів українських шкільних підручників, зокрема підручників з німецької мови.

Це демонструє необхідність створення більш стійкої інфраструктури для навчальних і дидактичних матеріалів.

При цьому друковані та цифрові матеріали не слід протиставляти одне одному.

Натомість необхідна **резервність та дублювання ресурсів**:

- якісні друковані підручники;
- цифрові версії;
- хмарні ресурси;
- інтерактивні матеріали;
- можливості навчання незалежно від місця перебування.

В умовах війни цифрові освітні пропозиції є не просто додатковим інструментом, а складовою стійкості освітньої системи.

До стійкості майбутньої інфраструктури для викладання й навчання водночас належить її доступність для всіх користувачів. Тому під час розроблення друкованих і цифрових навчальних матеріалів слід системно враховувати потреби учнів із порушеннями зору чи слуху, а також інші особливі освітні потреби. Цифрові формати відкривають для цього додаткові можливості, зокрема завдяки адаптації матеріалів відповідно до принципів доступності, субтитрам, аудіоверсіям та можливості налаштовувати спосіб відображення інформації.

5.2 Українські діти в Німеччині та інших німецькомовних країнах

Війна водночас створила безпрецедентну мовну ситуацію.

Велика кількість українських дітей та молоді вже кілька років проживає в Німеччині, Австрії, Швейцарії та інших німецькомовних середовищах.

Частина з них відвідує там звичайні школи та набула знань німецької мови, які в окремих випадках значно перевищують рівень, характерний для звичайного шкільного викладання іноземної мови.

Із цієї ситуації не можна зробити висновок, що всі ці діти та молоді люди в довгостроковій перспективі повернуться до України.

Однак у разі майбутніх процесів повернення постає важливе завдання освітньої політики.

Дітей та молодь, які протягом кількох років навчалися в німецькомовному освітньому середовищі, після повернення не слід автоматично зараховувати до звичайних початкових груп з німецької мови як іноземної.

Водночас повернення після кількох років навчання в німецькомовному освітньому середовищі може потребувати повторної мовної та освітньої адаптації до українських умов. При цьому слід враховувати різні мовні біографії тих, хто повертається. Напрацювання у сфері досліджень іноземних мов і багатомовності можуть сприяти розробленню відповідних перехідних механізмів та інтеграції наявних мовних компетентностей в українську систему освіти.

Необхідно створити диференційовані можливості для продовження навчання.

До них можуть належати:

- визначення фактичного рівня володіння мовою;
- групи поглибленого вивчення німецької мови;
- міжрегіональні онлайн-пропозиції, якщо на місцевому рівні немає відповідної групи;
- підготовка до міжнародно визнаних мовних сертифікатів;
- професійно орієнтовані та білінгвальні проекти;
- документальне підтвердження набутих компетентностей;
- можливості переходу до використання німецької мови у вищій освіті та професійній діяльності.

Компетентності, набуті під час перебування в німецькомовному просторі, слід розглядати як частину людського капіталу України.

У довгостроковій перспективі вони можуть мати значення для:

- українсько-німецьких компаній;
- співпраці між закладами вищої освіти;
- науки;
- перекладу;
- культури;
- дипломатії;

- партнерства між містами;
- європейської інтеграції;
- відбудови.

Тому в інтересах України не допустити втрати цього мовного капіталу після повернення.

6. Нові моделі підтримки та розвитку мовної освіти

Майбутня мовна політика не повинна бути спрямована виключно на відновлення попередніх структур.

Війна, цифровізація, реформи освіти та висока міжнародна мобільність змінили умови.

Тому майбутнє німецької мови в Україні потребує системи взаємопов'язаних освітніх траєкторій.

6.1 Забезпечення німецької мови як першої та другої іноземної мови

Там, де німецька мова вже закріпилася у школах і існує достатній попит, слід забезпечити можливість безперервного навчання.

Особливо важливе значення має друга іноземна мова.

Її вивчення слід організаційно спростити в межах автономії закладів освіти.

Можливими інструментами є:

- прозоре інформування про наявні програми;
- регіональна співпраця між кількома школами;
- спільні гібридні навчальні групи;
- підтримка у залученні вчителів;
- використання наявних німецьких освітніх мереж;
- цілеспрямоване інформування батьків та учнів про освітні й професійні перспективи.

6.2 Німецька мова та STEM

Підтримка вивчення мови не обов'язково має створювати додаткову конкуренцію за навчальні години між мовами та природничо-технічними дисциплінами.

Навпаки, інтегровані предметно-мовні формати можуть створювати нові можливості для навчання.

Наприклад, формат **STEM + німецька мова** може поєднувати:

- робототехніку;
- інформатику;
- природничі науки;
- експерименти;
- техніку

з практичним використанням німецької мови.

Завдяки цьому німецька мова може стати привабливою також для молоді, яка не планує здобувати філологічну освіту.

Цей підхід водночас відповідає міжнародній тенденції до тіснішого поєднання вивчення іноземних мов із фаховими та професійними компетентностями.

6.3 Німецька мова як додаткова кваліфікація у закладах вищої освіти

У закладах вищої освіти німецьку мову також не слід розглядати виключно в межах класичних програм з германістики.

Поряд із германістикою як самостійною спеціальністю німецьку мову можна розвивати як додаткову фахову кваліфікацію в інших освітніх напрямках.

Можливими сферами є:

- німецька мова для економіки;
- німецька мова для інженерних наук;
- німецька мова для медицини та догляду за пацієнтами;
- енергетика;
- довкілля та захист клімату;
- інформатика;
- архітектура та відбудова;
- державне управління та муніципальне співробітництво.

Спільні модулі з німецькими університетами-партнерами можуть додатково підвищити привабливість таких пропозицій.

Таким чином, виникають два взаємодоповнювальні напрями:

германістика як самостійна наукова та педагогічна компетентність

і

німецька мова як додаткова фахова кваліфікація для представників інших професій.

6.4 Цифрова та гібридна інфраструктура

З огляду на досвід останніх років цифрові освітні пропозиції не слід розглядати як тимчасове рішення.

Для великої країни, а особливо для меншини, яка проживає дисперсно, вони мають структурне значення.

Спільна цифрова інфраструктура в перспективі могла б охоплювати:

- упорядковані та відібрані електронні навчальні матеріали;
- цифрову бібліотеку;
- матеріали про німецьку культурну спадщину України;
- відео та подкасти;

- інтерактивні вправи;
- пропозиції для різних рівнів володіння мовою;
- методичні рекомендації для вчителів;
- навчальні модулі для центрів зустрічей;
- цифрові мовні клуби;
- спільні курси для учасників із кількох регіонів.

Інструменти на основі штучного інтелекту можуть використовуватися доцільно, наприклад:

- для індивідуалізованих вправ;
- для диференціації навчання;
- для додаткової мовної практики;
- для розроблення та адаптації навчальних матеріалів.

Вони мають доповнювати, а не замінювати професійну дидактику, перевірений зміст і кваліфікованих вчителів.

6.5 Поєднання мови та культурної спадщини

Особливість української моделі підтримки та розвитку німецької мови могла б полягати в систематичному поєднанні вивчення мови з німецькою культурною спадщиною України.

Для цього можна використовувати наявні історичні та цифрові ресурси:

- історичні фотографії та документи;
- цифрові музейні фонди;
- біографії;
- літературу;
- архітектуру;
- історію німецьких поселень;
- сімейні історії;
- регіональну історію та культуру;
- історію українсько-німецького обміну знаннями.

Завдяки цьому дитина або підліток у Дніпрі, Одесі, Чернівцях, Києві чи невеликій громаді могли б вивчати німецьку мову та водночас відкривати для себе, які українсько-німецькі історії пов'язані з його або її регіоном.

Таким чином, вивчення мови водночас стає інструментом для кращого розуміння України як історично різноманітної та багатомовної європейської країни.

7. Рекомендації щодо конкретних дій

А. Рекомендації для української сторони

1. Національний моніторинг «Німецька мова в Україні»

Міністерству освіти і науки України спільно з відповідними органами та установами у сфері освіти й статистики слід розглянути можливість регулярного збору та аналізу даних щодо:

- кількості осіб, які вивчають німецьку мову;
- вчителів німецької мови;
- шкільних освітніх пропозицій;
- університетських програм;
- випускників;
- регіональних прогалин у доступності освітніх пропозицій.

Мета: створення надійної основи для середньо- та довгострокового планування в системі освіти.

2. Середньостроковий аналіз потреби в кадрах

Слід проаналізувати, скільки вчителів німецької мови, викладачів закладів вищої освіти, германістів та фахівців з перекладу буде потрібно протягом наступних п'яти–десяти років.

При цьому особливу увагу слід приділити:

- демографічній ситуації серед вчителів;
- регіональним відмінностям;
- наявним потужностям з підготовки фахівців;
- фактичному працевлаштуванню випускників;
- потребам шкіл і закладів вищої освіти;
- потребам українсько-німецького співробітництва.

3. Узгодження державного замовлення на підготовку фахівців із потребами

Під час визначення кількості місць у закладах вищої освіти, що фінансуються з державного або регіонального бюджету, слід враховувати встановлену середньо- та довгострокову потребу.

У разі підтвердженої потреби має бути можливо відповідним чином коригувати кількість місць, що фінансуються державою або регіоном.

4. Збереження фахового потенціалу під час реформування закладів вищої освіти

Реформування закладів вищої освіти та їхнє об'єднання мають залишатися можливими.

Водночас слід зберігати стратегічно важливі функції:

- підготовку педагогічних кадрів;
- германістику;
- методику викладання;
- перекладознавство;
- підготовку молодих науковців;
- міжнародне співробітництво.

5. Моніторинг фактичного доступу до другої іноземної мови

Слід дослідити, у яких регіонах фактично пропонується вивчення другої іноземної мови та де можливості вивчення німецької мови, попри наявний попит, залишаються нереалізованими через організаційні або кадрові проблеми.

6. Розроблення програм продовження навчання для тих, хто повертається

Для учнів, які набули знань німецької мови в Німеччині або інших німецькомовних країнах, слід розробити та апробувати диференційовані можливості для продовження навчання.

В. Рекомендації для німецької сторони

1. Сильніше інтегрувати Україну до стратегічної підтримки німецької мови як іноземної

Міжнародний дефіцит кваліфікованих вчителів німецької мови розглядається також німецькою зовнішньою культурною та освітньою політикою як один із ключових викликів.

З огляду на війну, інтенсивність двосторонніх відносин та європейську перспективу України, її слід розглядати як один із пріоритетних напрямів для відповідної співпраці.

2. Підтримувати підготовку та утримання вчителів німецької мови

Можливими інструментами є:

- стипендії;
- підвищення кваліфікації та подальше професійне навчання;
- педагогічні стажування та спостереження за роботою колег;
- короткострокові перебування;
- програми мобільності;
- наставництво;
- цифрове підвищення кваліфікації;
- підтримка українських закладів вищої освіти у підготовці педагогічних кадрів.

Додатково слід розглянути можливість застосування фінансових інструментів для утримання фахівців у межах чітко визначеного пілотного проєкту.

3. Перевірити можливість застосування досвіду Румунії в Україні

Багаторічна німецька підтримка педагогічних працівників у німецькомовній системі шкільної освіти Румунії демонструє, що Німеччина вже має практичний досвід застосування інструментів, які:

- доповнюють державні освітні структури країни-партнера;
- безпосередньо фінансово мотивують вчителів;
- поєднують фінансову підтримку з підвищенням кваліфікації;
- забезпечують стабільність німецькомовних освітніх пропозицій.

Рекомендується розглянути, які елементи цієї моделі за суттєво відмінних українських умов могли б бути доцільно адаптовані.

4. Забезпечити довгострокову стабільність наявних посередницьких структур

Програми та експертний потенціал:

- Goethe-Institut;
- ZfA;

- DAAD;
- PASCH;
- інших відповідних партнерів

мають, наскільки це можливо, плануватися на довгострокову перспективу та бути тісніше взаємопов'язаними.

5. Підтримувати стійке забезпечення навчальними матеріалами

Німеччина спільно з українськими партнерами могла б розглянути можливість підвищення стійкості доступу до друкованих і цифрових навчальних матеріалів в умовах війни та відбудови.

С. Спільні українсько-німецькі заходи

1. Довгострокова ініціатива «Німецька мова в Україні»

Рекомендується розглянути можливість розроблення багаторічної спільної стратегічної рамки.

Вона могла б поєднати наявні та нові заходи у таких сферах:

- підготовка педагогічних кадрів;
- утримання вчителів;
- підвищення кваліфікації;
- германістика;
- шкільне викладання німецької мови;
- друга іноземна мова;
- підтримка мов національних меншин;
- цифрова інфраструктура;
- молодіжні програми;
- мовні табори;
- STEM;
- співпраця між закладами вищої освіти;
- програми для тих, хто повертається;
- моніторинг.

Така ініціатива не обов'язково має передбачати створення єдиного нового фонду підтримки.

Вирішальними натомість були б:

- спільні політичні цілі;
- чіткий розподіл відповідальності;
- багаторічне планування;
- прозорі та зрозумілі критерії підтримки;
- результати, які можна перевірити.

2. Українсько-німецька пілотна програма для утримання педагогічних кадрів

Слід розглянути можливість розроблення обмеженої в часі пілотної програми для кваліфікованих вчителів німецької мови.

Основний принцип міг би бути таким:

стандартна українська оплата праці + додаткова мотиваційна підтримка + підвищення кваліфікації + визначений період роботи в українській системі освіти або системі мовної підтримки.

Спочатку програму слід реалізувати в обмеженому масштабі та провести її наукове або фахове оцінювання.

Розширення програми має відбуватися лише за умови доведеної ефективності.

3. Регулярний фаховий діалог

Інституціоналізований українсько-німецький фаховий діалог має, зокрема, об'єднати представників таких установ і сфер:

- Міністерство освіти і науки України;
- відповідні державні установи Німеччини;
- Рада німців України;
- Асоціація українських германістів (АУГ);
- Goethe-Institut;
- ZfA;
- DAAD;
- заклади вищої освіти;
- школи;
- організації німецької меншини;
- інші відповідні партнери.

Такий діалог міг би регулярно:

- аналізувати дані;
- виявляти проблеми;

- оцінювати поточні програми;
- розробляти нові пілотні проєкти;
- формувати спільні рекомендації для освітньої політики.

4. Подальші пілотні проєкти

Окрім програми для утримання педагогічних кадрів, доцільно розглянути, зокрема, такі формати:

- гібридне вивчення другої іноземної мови для кількох шкіл або регіонів;
- STEM + німецька мова;
- програми для тих, хто повертається;
- цифрові групи для вивчення мови національної меншини;
- німецька мова як додаткова кваліфікація в технічних та інших освітніх програмах;
- сімейні програми в центрах зустрічей.

Успішні моделі надалі можуть бути масштабовані.

D. Рекомендації щодо німецької мови як мови німецької меншини

1. Розробити модель для дисперсно розселеної меншини

Українській та німецькій сторонам спільно з організаціями німецької меншини слід розглянути можливість розроблення сучасної моделі підтримки мови національної меншини в умовах дисперсного розселення.

Ключова ідея має полягати в тому:

Не кожна ефективна мовна підтримка потребує окремої територіальної школи; водночас територіальна розпорошеність не повинна призводити до фактичного зникнення практичного доступу до мови.

2. Системно залучати центри зустрічей

Німецькі дома та центри зустрічей слід і надалі розвивати як додаткову мовно-культурну освітню інфраструктуру.

При цьому слід прагнути до запровадження професійних стандартів якості та тісної співпраці зі школами, закладами вищої освіти, Асоціацією українських германістів (АУГ), Goethe-Institut та іншими фаховими партнерами.

3. Розвивати міжрегіональні цифрові пропозиції для вивчення мови національної меншини

Цифрові та гібридні програми можуть, зокрема, забезпечити сім'ям і невеликим групам за межами великих центрів доступ до регулярних та безперервних освітніх пропозицій.

4. Інтегрувати етнокультурний зміст до українських навчальних матеріалів з німецької мови як іноземної

Навчальні матеріали з німецької мови як іноземної, які розробляються для українських шкіл та інших закладів освіти або видаються в Україні, не повинні містити виключно країнознавчу інформацію про Німеччину, Австрію та Швейцарію.

Рекомендується також у належному обсязі висвітлювати в них історію та сучасне життя німецької меншини в Україні, а також спільну українсько-німецьку культурну спадщину.

Зокрема, до такого змісту можуть належати:

- історія німців в Україні;
- регіональні сліди німецької культури та історичні території німецьких поселень;
- видатні постаті українсько-німецької історії;
- література та сімейні історії;
- традиції та звичаї німецької меншини;
- історичні німецькі діалекти в різних регіонах України;
- архітектура, освіта, ремесла та економічні традиції;
- історична багатомовність України;
- сучасне життя німецької меншини;
- сучасні українсько-німецькі відносини.

При цьому українсько-німецький країнознавчий компонент не слід розглядати як ізольований додаток або виключно як фольклорну тематику. Його слід інтегрувати до звичайних мовних навчальних модулів з урахуванням віку та рівня володіння мовою учнів.

Історичний зміст при цьому має бути пов'язаний із сучасним життям німецької меншини та актуальними українсько-німецькими відносинами.

Для розроблення відповідного змісту доцільною є співпраця видавництва навчальної літератури, фахівців з німецької мови як іноземної, практикуючих вчителів німецької мови, германістів, а також представників німецької меншини.

Відповідні модулі спочатку можуть бути розроблені та апробовані в нових українських підручниках з німецької мови як іноземної, цифрових навчальних матеріалах і додаткових освітніх пропозиціях, а за умови позитивної оцінки — поступово ширше застосовуватися.

Таким чином, культурна спадщина німецької меншини буде представлена не лише у спеціальних програмах для представників меншини, а й стане складовою вивчення німецької мови в Україні загалом.

Такий підхід може сприяти тому, щоб німецьку мову в українському освітньому просторі сприймали не лише як мову німецькомовних країн, а водночас і як частину історичної багатомовності України та мову національної меншини, яка існує в Україні й сьогодні.

5. Пріоритет — діти та молодь

Мова національної меншини має довгострокове майбутнє лише тоді, коли для молодого покоління вона має реальну культурну, соціальну, освітню та професійну цінність.

Тому традиційну культурну роботу слід поєднувати із сучасними інтересами молоді:

- цифрові медіа;
- технології;
- наука;
- музика;
- театр;
- подорожі;
- програми обміну;
- професійні перспективи;
- європейські молодіжні контакти.

Висновки

Майбутнє німецької мови в Україні неможливо забезпечити лише шляхом збереження наявних структур.

Реформи освіти, війна, міграція, цифровізація та суспільні зміни докорінно змінюють умови.

Саме тому сучасна ситуація створює можливість по-новому сформулювати підходи до підтримки та розвитку німецької мови в Україні.

При цьому слід поєднати дві перспективи, які досі часто розглядалися окремо:

німецьку мову як важливу європейську іноземну мову та ресурс українсько-німецького співробітництва

та

німецьку мову як мову німецької національної меншини та складову культурної спадщини України.

Обидва напрями потребують спільної базової інфраструктури:

- кваліфікованих і мотивованих вчителів;
- спроможних освітніх інституцій;
- фахової компетентності у сфері германістики;
- сучасних навчальних матеріалів;
- доступних освітніх пропозицій;
- привабливих освітніх і професійних перспектив;
- довгострокової українсько-німецької співпраці.

Виклик полягає не лише в підготовці нових вчителів.

Кваліфіковані вчителі німецької мови також повинні бачити реалістичну перспективу професійного розвитку та побудови свого професійного майбутнього в українській системі освіти.

Саме через міжнародну затребуваність їхніх мовних компетентностей та значні відмінності в рівнях оплати праці утримання таких фахівців в українській системі освіти є стратегічним завданням.

Міжнародний досвід показує, що поряд із підвищенням кваліфікації та професійним розвитком принципово можливе також застосування додаткових фінансових мотиваційних інструментів.

Німецька модель підтримки німецькомовної шкільної освіти в Румунії є відповідним прикладом такої практики. Її не слід копіювати, однак варто перевірити, які її елементи можна адаптувати до особливих українських умов.

Інвестиції в мовну інфраструктуру водночас сприяють:

- підвищенню якості української системи освіти;
- розвитку європейської багатомовності;
- збереженню культурного різноманіття;
- збереженню та розвитку людського капіталу;
- реінтеграції тих, хто повертається;
- розвитку українсько-німецьких наукових та економічних зв'язків;
- європейській інтеграції України.

Тому пропонується поступово розвивати численні цінні окремі заходи, які вже реалізуються, у напрямі довгострокового та скоординованого українсько-німецького підходу до підтримки й розвитку німецької мови в Україні.

У центрі уваги при цьому має бути не відновлення незмінного минулого.

Метою має стати створення сучасної, стійкої та довгостроково життєздатної мовної інфраструктури на наступні десятиліття.